

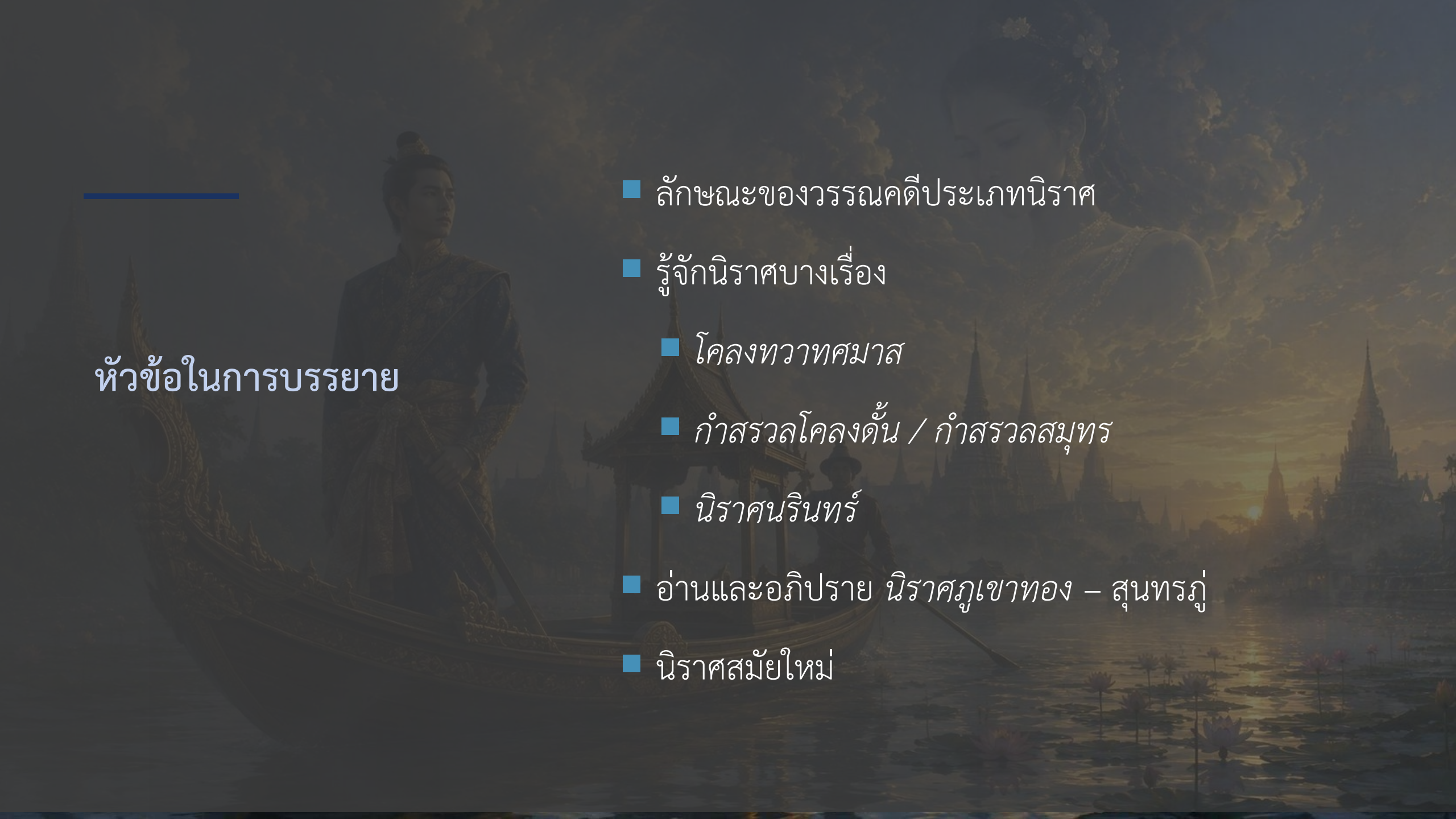

THZ1302 แนวทางการศึกษาวรรณคดีไทย

วรรณคดีนิราศ

สัปดาห์ที่ 5

ผศ.ดร.ศรัณย์ภัทร์ บุญฮก

หัวข้อในการบรรยาย

- ลักษณะของวรรณคดีประเภทนิราศ
- รู้จักนิราศบางเรื่อง
 - โคลงทวาทศมาส
 - กำสรวลโคลงฉันท์ / กำสรวลสมุทร
 - นิราศนรินทร์
- อ่านและอภิปราย นิราศภูเขาทอง – สุนทรภู่
- นิราศสมัยใหม่

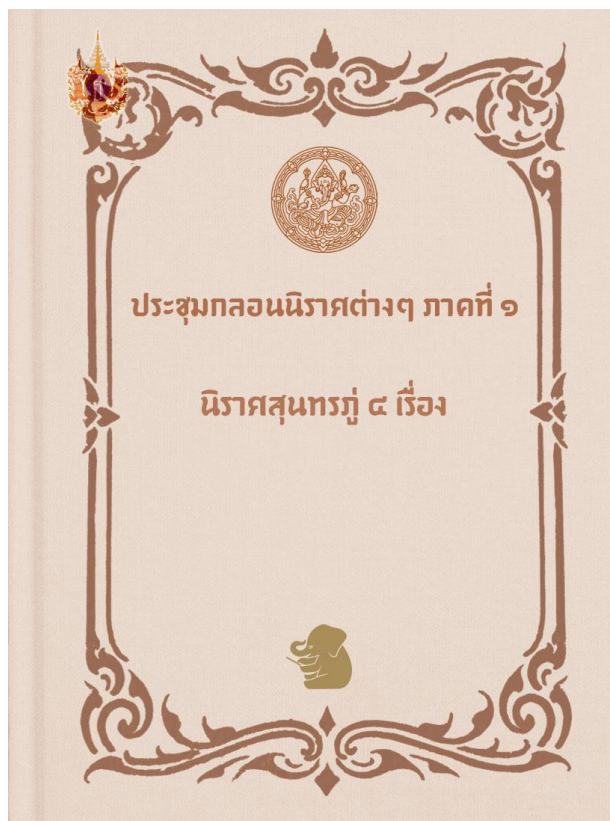
ลักษณะของวรรณคดีประเภทนิราศ

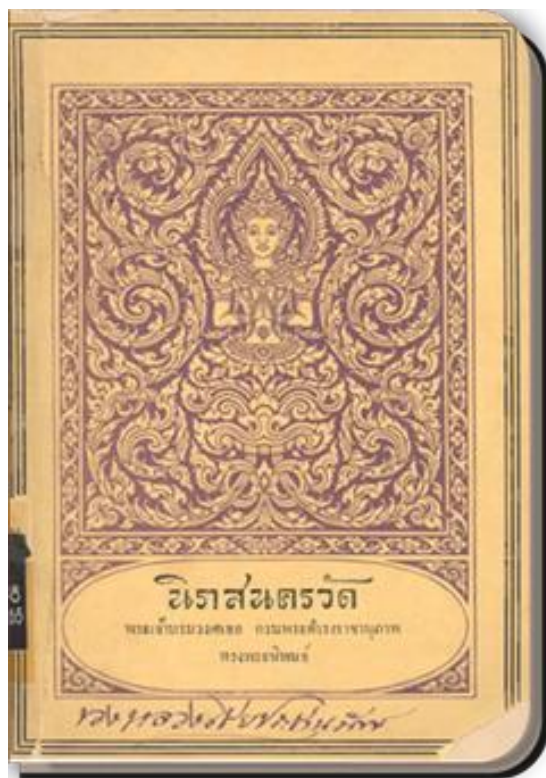
นิราศ คือ อะไร

- วรรณกรรมการเดินทาง ?
- วรรณกรรมร้อยกรอง ?
- วรรณกรรมที่มีการคร่ำครวญถึงนาง ?

ลักษณะของวรรณคดีประเภทนิราศ

ลักษณะของวรรณคดีประเภทนิราศ

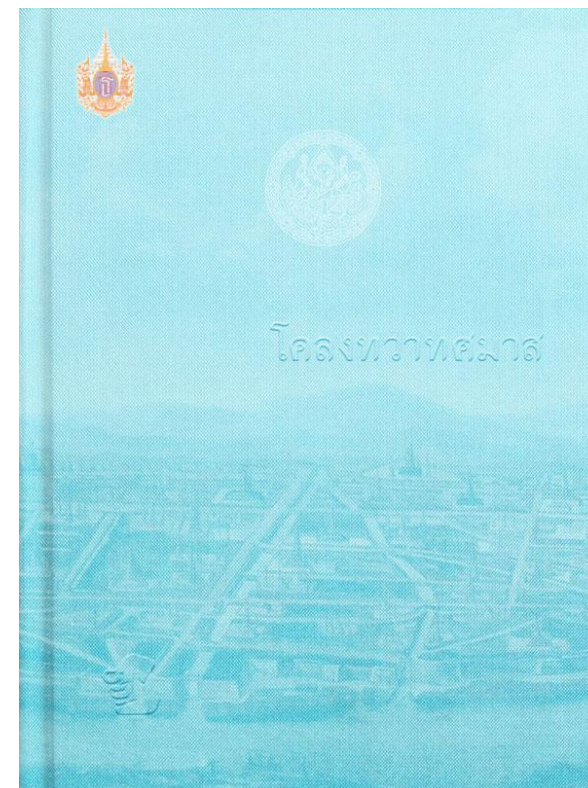
อภิปรายคำตอบจาก ONDEMAND กิจกรรมที่ 1 ข้อถกเถียงเรื่องความเป็น “นิราศ”

1. รากศัพท์ของคำว่า "นิราศ" มีความหมายว่าอย่างไรบ้าง และนักวิชาการมองว่าคำนี้สื่อถึงวรรณคดีประเภทนิราศอย่างไร
2. พระราชนิพนธ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ หรือ น.ม.ส. ทรงมีความเห็นเกี่ยวกับนิราศว่าต้องมีลักษณะสำคัญอย่างไร
3. สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพทรงเพิ่มเติมความเห็นเกี่ยวกับความหมายของนิราศว่าควรมีลักษณะอย่างไร
4. มีผู้พยายามให้ความหมายของนิราศเป็น “ความหมายแบบเก่า” และ “ความหมายแบบใหม่” ความหมายแต่ละแบบมีความหมายอย่างไร
5. สุภาพร พลายเล็ก ระบุว่านิราศต้องมียอดประกอบ 4 องค์ประกอบ ให้นักศึกษาสรุปเป็นภาษาของตนเองว่า องค์ประกอบสำคัญที่จะเรียกว่านิราศคืออะไรบ้าง
6. ฐฎกฏญญ์ นาคนวนล อธิบายว่ากวีนิพนธ์สมัยใหม่นั้นก็มีลักษณะของนิราศเช่นกัน สรุปลักษณะของนิราศที่ฐฎกฏญญ์ระบุไว้ด้วยภาษาของตนเอง

รู้จักนิราศบางเรื่อง

โคลงทวาทศมาส

- หนึ่งในงานนิราศที่เก่าแก่ที่สุด
- คาดว่าแต่งขึ้นสมัยต้นอยุธยา สมัยพระบรมไตรโลกนาถ
- เป็นผลงานร่วมจากการแต่งและขัดเกลาของกวี
อย่างน้อย 3-4 คน
- เนื้อหาเกี่ยวกับการคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก
- ไม่มีการเดินทาง แต่ใช้การเปลี่ยนของเดือนและฤดูกาล
มาเปรียบเทียบ

รู้จักนิราศบางเรื่อง

■ โคลงทวาทศมาส

■ การเคลื่อนไปของ ฤดูกาล

๒๘

๑ ฤดูเดือนเจตรร้อน
ทุกย้ายมโตรดวง
จำระจำเราอร
อินทรแลพรหมยมป้อม

ทรวงธร
ด้วนน้อง
อรนิต หายแม่
ไปคีน ฯ

๓๓

๑ ทินกรจรแจ้งแจ่ม
ธารนทีชลหาย
อกเรียนนิราจล
ร้อนยิ่งทินกรแจ้ง

หาวหน
หาดแห้ง
เจ็บจาก กันนา
จวบกลับ ฯ

๓๔

๑ สหัสสุริเยศเรื่อง
ผลาญแผ่นไตรภพสรรพ
กำเดากำดาลตรี
ร้อนไปปานน้องไต้

รังสี
เชกไหม้
ภพนาศ
จากจร ฯ

รู้จักนิราศบางเรื่อง

^{๑๑} ๑ เรียมคิดพิเศษช้อย

ชีวหา

รณฤดีดัชกาม

ก่อเกื้อ

ถวิลทิพย์สุนาสา

เสาวณิศ

เนื้อแนบนวลนุชเนื้อ

แนบใน ฯ

^{๑๒} ๑ คิดเคยประพาสเพียง

ภูษเคนทร์

กรกระหวัดดวงไใด

กอดเกี้ยว

วิไลยวิลาเรนทร์

รสราค

ดึกดำฤกษ์เลื่อยเลี้ยว

กอดไกร ฯ

^{๑๓} ๑ คิดคลั่งบัวมาศสร้อย

สระศรี

ผลิดดอกบุษบาใบ

แบ่งไว้

คิดชมมิ่งมาลี

ไลยเลิศ

แบะผกาเกลียวไต้

ตำเมรุ ฯ

โคลงทวาทศมาส

- การคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก

- บทอัศจรรย์

รู้จักนิราศบางเรื่อง

โคลงทวาทศมาส

- การคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก
- บทอศักรรย์

^{๑๑} ๑ เรียมคิดพิเศษช้อย

รณฤดีดัชกาม

ถวิลทิพย์สุนาสา

เนื้อแนบนวลนุชเนื้อ

^{๑๒} ๑ คิดเคยประพาสเพียง

กรกระหวัดดวงไใด

วิไลยวิลาเรนทร์

ดึกดำฤกษ์เลื้อยเลี้ยว

^{๑๓} ๑ คิดคลั่งบัวมาศสร้อย

ผลิดดอกบุษบาใบ

คิดชมมิ่งมาลี

แบะผกาเกลียวไต้

ชีวหา

ก่อเกื้อ

เสาวณิศ

แนบใน ฯ

ภูชเคนทร์

กอดเกี้ยว

รสราค

กอดไกร ฯ

สระศรี

แบ่งไว้

ไลอยเลิศ

ตำเมรุ ฯ

รู้จักนิราศบางเรื่อง

■ โคลงทวาทศมาส

■ การอ้างอิง

^{๒๑} ๑ ปางบุตรนครเศไต้

ทศรถ

จากสีดาเดียวลี

ลาศแล้ว

ยังคืนสู่เสาวคต

ยุพราช

ฤๅนุชน้องแคล้ว

คลาศไกล ฯ

^{๒๔} ๑ พระศรีเสาวเลขสร้อย

สุธน

จากมโนห์ราเคียง

คติน้อง

ยังเสด็จสู่ไพรสณฑ์^[๒๖]

สังวาส

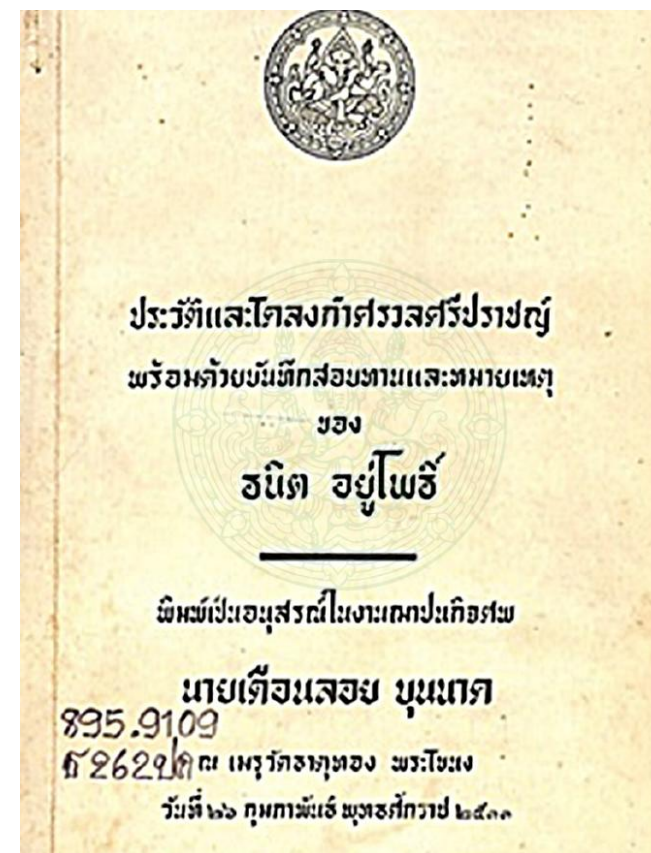
สังเวชนงค์นุชคล้อง

เคลื่อนองค์^[๒๗] ฯ

รู้จักนิราศบางเรื่อง

กำสรวลโคลงต้น / กำสรวลสมุทร

- เดิมเรื่องนี้เรียกว่า โคลงกำสรวลศรีปราชญ์ หากแต่ต่อมา นักวิชาการลงความเห็นว่ ศรีปราชญ์ไม่มีตัวตนอยู่จริงจึงทำให้เรียกชื่อใหม่
- สันนิษฐานว่าแต่งสมัยต้นกรุงศรีอยุธยา (บ้างก็ว่าปลายกรุงศรีฯ)
- เนื้อหากล่าวถึงการเดินทาง และมีการใช้ชื่อสถานที่มาเล่นคำ
- วรรณคดีเรื่องนี้เป็นแหล่งอ้างอิงให้วรรณคดีรุ่นหลังจำนวนมาก

<https://www.finearts.go.th/songkhlaibraryk/view/16956-ประวัติและโคลงกำสรวลศรีปราชญ์>

รู้จักนิราศบางเรื่อง

กำสรวลโคลงต้น

- บทชมเมือง -
กรุงศรีอยุธยา

โคลงกำสรวลศรีปราชญ์

ร่าย ศรีสิทธิวิฑธบวร	นครควราช ^(๑)
ไกรพื้ทรงงสรรค	สวรรคแต่งแต้ม
แย้มพื้แผ่นพสุธา	มหาคิลกภพ
นพรัตน์ราชธานี	บุรียรมยเมืองมิ่ง แล้วแซ
ราเมศไท้ท้าวตั้ง	แต่งเอง ^(๒) ฯ
๑ อยุทธยายศยั้งฟ้า	ลงคิน แลฤา
อำนาจบุญเพรงพระ	ก่อเกื้อ
เจดิลอออิเฑร	ปราสาท
ในทาบทองแล้วเนื่อ	นอกโสรรม ฯ

รู้จักนิราศบางเรื่อง

■ กำนัลวณโคลงต้น

■ บทฝากนาง

๑ โฉมแม่จักฝากฟ้า	เกรงอินทร	หยอกนา
อินทรท่านเทอดโฉมเอา ^(๑)	สู่ฟ้า	
โฉมแม่จักฝากดิน	ดินท่าน	แล้วแฮ
ดินฤๅจักเจ้าหล้า ^(๒)	สู่สรวง	สรวง

๑ โฉมแม่ฝากน่านน้ำ	อรณพ	แลฤๅ
ยวนาคเซยซอก	ฟ้าใหม่	
โฉมแม่รำพึงจบ	จอมสวสติ ^(๓)	กูเอย
โฉมแม่ไกรสงวนได้	เท่าเจ้าสงวนเอง	ฯ

(๑) ว่า “อินทรท่านเทอดเอาโฉม” ก็มี

(๒) ว่า “ดินจักขัดเจ้าหล้า” และบางฉบับว่า “ดินจักขัด...” ก็มี

(๓) ว่า “ไทรโลกข...” ก็มี

รู้จักนิราศบางเรื่อง

นิราศนรินทร์

- ประพันธ์โดย นายนรินทร์ธิเบศร์ (อิน) ช่วงรัชกาลที่ 2
- การเดินทางออกไปรบปราบกบฏสมัยรัชกาลที่ 2 คราวศึกพม่ามาตีเมืองถลางและเมืองชุมพร เมื่อ พ.ศ. 2352
- ถือเป็นวรรณคดีนิราศเรื่องเด่นสมัยต้นรัตนโกสินทร์

<https://vajirayana.org/โคลงนิราศนรินทร์>

รู้จักนิราศบางเรื่อง

นิราศนรินทร์

■ ขนบการชมเมือง

๑ อยู่ยายสละมแล้ว

สิงหาสน์ปรางค์รัตนบรร

บุญเพรงพระหากสรรค์

บังอบายเบิกฟ้า

ลอยสวรรค์ ลงถุ

เจ็ดหล้า

ศาสน์รุ่ง เรื่องแฮ

ฝึกพินใจเมือง ฯ

๑ เรื่องเรื่องไตรรัตน์พัน

รินรสพระธรรมแสดง

เจดีย์ระตะแขง

ยลยิ่งแสงแก้วแก้ว

พันแสง

คำเช้า

เสียดยอด

แก่นหล้าหลากสวรรค์ ฯ

๑ โบสถ์ระเบียงมรทปพัน

ธรรมาสน์ศาลาลาน

หอไตรระฆังขาน

ไขประทีปโคมแก้ว

ไพหาร

พระแผ้ว

กายคำ

กำฟ้าเพื่อนจันทร์ ฯ

รู้จักนิราศบางเรื่อง

นิราศนรินทร์

- การจากนางและ
ฝากนาง

๑ จำใจจากแม่เปลื้อง
เยียวว่าแต่เดียวยก
สองซีกแล่งทรวงตก
ภาคพิ่ไปหนึ่งไว้

๑ โอ้ศรีเสาวลักษณ์ล้ำ
แม้ว่ามีกิ่งโพยม
แขวนขวัญชูโฉม
กีดบ่มีกิ่งฟ้า

๑ โฉมควรจักฝากฟ้า
เกรงเทพไ้ธรณินทร์
ฝากลมเลื่อนโฉมบิน
ลมจะชายชักซ้ำ

๑ ฝากอุมาสมรมแม่แล้
ทราบสยมภูวจักรี
เรียมคิดจบจนตรี
โฉมฝากใจแม่ได้

ปลิดอก อรเอย
แยกได้
แตกภาค ออกแม่
แนบเนื่อนวลทนอม ฯ
แลโลม โลกเอย
ยื่นหล้า
แมกเมข ไว้แม่
ฝากน้องนางเดียว ฯ

ฤติน ดีฤ
ลอบกล้ำ
บนเล่า นะแม่
ชอกเนื่อเรียมสงวน ฯ
ลักษมี เล่านา
เกลือกไกล
โลกลวง แล้วแม่
ยิ่งด้วยใครครอง ฯ

รู้จักนิราศบางเรื่อง

นิราศนรินทร์

- การเดินทางและ
การคร่ำครวญ

๑ จากมามาแล้วล้ำ ลำบาง
บางยี่เรือราพลง ฟี่พ้อง
เรือแพ่งช่วยพานาง เมียร^[๙] ม่าน มานา
บางบ่รับคำคล้อง คล่าวน้ำตาคลอ ฯ

๑ นางนวลจับแมกไม้ นางนวล
นวลนุชแนบเรียมควร คู่แคล้ว
เบญจวรรณจับวัลย์พวน พันโอบ ไม้แม่
แลว่าวัลย์กรแก้ว กอดอ้อมเอาจวัลย์ ฯ

๑ กำสรวลศรีปราชญ์พ้อง เพรงกาล
จากจุฬาลักษณ์ลาญ สวาทแล้ว
ทวาทศมาสสาร สามเทวษ ถวิลแฮ
ยกตัดกลางเกศแก้ว กิ่งร้อนทรวงเรียม ฯ

รู้จักนิราศบางเรื่อง

นิราศนรินทร์

- การแสดงความรักที่
กวีมีต่อหญิงคนรัก

๑ เอียงอกเทออกอ้าง

เมรุชุบสมุทรดินลง

อากาศจักงานผจง

โฉมแม่หยาดฟ้าแย้ม

อวดองค์ อรเอย

เลขแต่้ม

จารึก พอฤ

อยู่ร้อนฤเห็น ฯ

๑ ตราบขุนคิริชั้น

รักบ่หายตราบหาย

สุริยจันทร์ขจาย

ไฟแล่นล้างสีหล้า

ขาดสลาย แลแม่

หกฟ้า

จากโลก ไปฤ

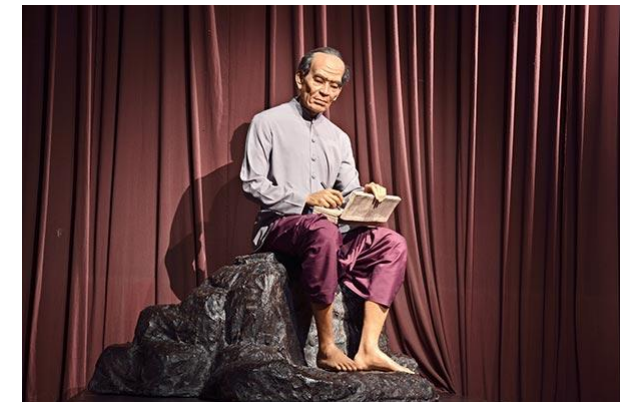
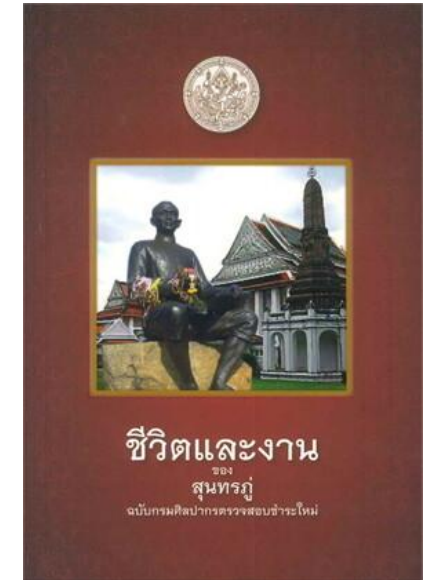
ห่อนล้างอาลัย

รู้จักนิราศบางเรื่อง

- ลักษณะร่วมของนิราศจากที่กล่าวมา
 - การเคลื่อนไปของเวลาหรือสถานที่
 - การจากลา การพลัดพราก
 - การคร่ำครวญ

อ่านนิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่

- นิราศภูเขาทอง ถือเป็นนิราศที่ได้รับการยกย่องว่ามีความไพเราะและโดดเด่นที่สุดในบรรดานิราศของสุนทรภู่
- นิราศเรื่องนี้แต่งขึ้นสมัยรัชกาลที่ 3 ขณะที่สุนทรภู่บวชเป็นพระภิกษุและออกเดินทางไปในมัสการภูเขาทองที่อยุธยา
- อ่านและวิเคราะห์ลักษณะนิราศจากตัวบทเรื่องนิราศภูเขาทอง

นิราศสมัยใหม่

กิจกรรมที่ 2 นิราศสมัยใหม่

จากนิยามนิราศที่มาจากบทความข้างต้นแล้ว ในปัจจุบันมีนวนิยายและสื่อสมัยใหม่หลายเรื่องได้เอาคำว่านิราศมาใช้ในความหมายใหม่ จากที่นักศึกษาอ่านมาแล้ว ให้นักศึกษาลองพิจารณาเอาชื่อของวรรณกรรมต่อไปนี้ไปค้นหาแล้วพิจารณา เป็นนิราศหรือไม่ แล้วคิดว่า การใช้คำว่านิราศในเรื่องนี้น่าจะสื่อถึงอะไร

1. เจ้าจันทร์ผมหอม นิราศพระธาตุอินทร์แขวน โดยมาลา คำจันทร์
2. นิราศมหรณพ โดย ปราปต์
3. นิราศโซซอน โดย Chiffon_cake
4. นิราศลงกา โดย จอมเจมิณทร์

คำถามท้ายบทเรียน

1. หากให้นักศึกษาสรุปความหมายของ นิราศ จากบทเรียนนี้ นิราศคืออะไร และต้องมีลักษณะอย่างไร
2. พรรณคดีนิราศได้แสดงขนบทางวรรณศิลป์ใดอยู่บ้าง จงตัวอย่างและอธิบายประกอบ
3. นิราศภูเขาทองของสุนทรภู่มีเนื้อหาและการแต่งที่โดดเด่นแตกต่างไปจากนิราศก่อนหน้านี้อย่างไร จงเลือกมา 1 ประเด็นและวิเคราะห์ให้ชัดเจน
4. การที่สุนทรภู่เปรียบเทียบการแต่งนิราศเหมือนแม่ครัวหมายถึงอะไร และทำให้เห็นขนบของนิราศอย่างไร
5. ในปัจจุบันมีการนำเอาคำว่า นิราศ ไปใช้ในนิยาย จากตัวอย่างที่อภิปรายในห้องเรียนทำให้เห็นว่าคนเข้าใจเกี่ยวกับคำว่านิราศว่าอย่างไร